

Evlilik Yolu ile Edinilen Kimliklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Yeniden Üretmeye Etkisi: “Gelin”-“Görümce” Kimliği Örneği

*The Effect of the Identities Acquired Through Marriage on Reproducing Gender Roles:
The Identity Example Of “Bride” - “Sister-In-Law”*

Sevim Atila Demir* Dilek Nam*

Öz: Toplumsal ilişkiler, bireylerin sahip oldukları statü ve roller aracılığıyla şekillenir. Bireylerin kimlik edinim sürecine evlilik ilişkisi ve bu ilişki ile edinilen yeni rollerin etkisi büyüktür. Evlilik bağı ile rol ve statülerin işleyişi, eşler arası ilişkiler ile örüldüğü gibi eşlerin ailelerinin etkisi ile de belirginleşmektedir. Geleneksel aile yapısı içerisinde her statünün sahip olduğu bir rol vardır ve bu roller cinsiyet rollerinin taşıyıcısı hem de dönüştürücüsüdür. Bu rollerden ikisi olan gelin ve görümce rolleri ile cinsiyet rollerinin yeniden üretilerek aktarıldığı görülür. Bu çalışma “gelin” ve “görümce” rolleri ile bireylerin birbirlerine yönelik algı ve tutumlarını, toplumsal cinsiyet kavramı ile açıklamayı hedeflemektedir. Araştırma söylem analizi yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan hem “gelin” hem de “görümce” kimliğine atfı yapan kişilerin birbirlerini, sahip oldukları statü üzerinden nasıl algıladıkları, söylemlerin içerdiği anlamların da ötesinde yatan durumlar, analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın iki boyutu bulunmaktadır. İlk boyutu içerik analizi olarak tanımlanmıştır. İçerik analizinde görüşmecilerin görüşme boyunca kullandıkları ifadeler ve tanımlamalar, konuya göre bir tabloda özetlenmiştir. Daha sonra metnin ötesindeki anlama ulaşma amacıyla eleştirel söylem analizi yaklaşımı uygulanmış, ilgili konu ve tanımlamaların ötesindeki işleyiş ve beklentilere ulaşmaya çalışılmıştır. Buna göre “gelin”-“görümce” kimlikleri üzerinden rollerin ve sorumlulukların nasıl tanımlandıkları/onlara göre nasıl olması gerektiği ve bu söylemlerin toplumsal ilişkileri, özelde de aile ilişkilerini nasıl belirlediği tartışılmıştır. Çalışmanın kısaca sonuçlarına göre toplumsal ilişkiler ve pratikler değişmiş olsa bile özellikle “gelin” ve “görümce” kimliğine dair beklentiler ve tutumlar aynı ölçüde değişmemiştir. Bu durum özellikle evliliğe dayalı kimliklerin ediniminde cinsiyetçi yaklaşımların çok daha yaygın olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kimlik, Yeniden Üretim, Gelin, Görümce

Abstract: Social relations are shaped by the status and roles that individuals have. Marriage relationships and the new roles acquired by these relationships have important influence on identity acquisition process of individuals. The functioning of roles and statuses within the family are established by marital bonding and also become evident by the influence of the families of spouses. Within the traditional family structure, each status has a role to play, and these roles are both the carrier and the convertor of gender roles. It is seen that gender

* Doç.Dr. Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, satila@sakarya.edu.tr

* Öğr.Gör. Sakarya Üniversitesi, Uzaktan Eğitim Merkezi, dnam@sakarya.edu.tr

roles are reproduced and transformed by two of these roles, the bride and the sister-in-law. In this study, it was aimed to explain the perceptions and attitudes of the individuals influenced by the roles; "bride" and "sister-in-law" within social gender concept. Research was conducted by using discourse analysis approach. In this research how people who were referred both as the "bride" and the "sister-in-law" identity perceive each other over the status they have, and the situations that go beyond the meanings of the discourses was analyzed. The research had two dimensions. The first dimension was defined as content analysis. In the content analysis, the opinions and descriptions of the interviewers during the interview were summarized in a table according to subjects. Then, in order to reach the meaning beyond the text, critical discourse analysis was used and thus the relevant issues and definitions and the processes and expectations were tried to be reached. According to the analysis, how the roles and responsibilities were defined/how they should be defined in terms of "bride" and "sister-in-law" identities and how these discourses determine social relations and in particular family relations were discussed. According to the results of the study, even if the social relations and practices have changed, the expectations and attitudes about the identity of the "bride" and the sister-in-law" in particular have not changed to the same extent. This has shown that sexist approaches are more common, especially in the acquisition of marital identities.

Keywords: Gender, Identity, Reproducing, Bride, Sister in Law

Giriş

Kadınlar ve erkekler hayat boyu, yaşamlarının akışı içerisinde toplumsal normlar ve roller etrafında ilişki ağlarını sürdürürler; yeni statüler kazanırlar, bazen bu statülerle toplumsal cinsiyet rolleri yeniden anlamlandırılır. Aktörlerin kimlik inşa sürecinde, otorite ilişkilerinin tanımlanması sürecinde ve yeniden üretimi devam ettirmede en önemli güç; aile olarak tanımlanır (Horkheimer ve Adorno, 2015: 146). Aile aracılığı ile toplumsal ilişkilerde beklentiler tanımlanır. Evlilik, yüklediği yeni rollerle bu beklentileri biraz daha karmaşıklaştırır. Özellikle kadınların evlilik sonucunda sosyal ağları büyük ölçüde dönüştür ve toplum tarafından yeniden inşa edilir. Aynı zamanda bu dönüşüme evli olan kadın da katkı sağlar, böylece yeni bir kimlik ortaya çıkmış olur. Bu yeni kimlik toplumdaki insanların söylemlerine yansır. Dilin kullanımı, toplumsal cinsiyet rollerine ve toplumda kadına ve erkeğe biçilen rollerin yerleşimine de etki etmektedir. Bu kullanım aynı zamanda tüm toplumsal etkileşimlerin algılanma sürecine de etki eder. Dilsel uygulamalar ve kodlar, kadınların toplumsal düzeyde varlığının niteliği, varlık derecesi ve biçimini ifade eder. Sosyal sistemde tanımlı birçok rol, ataerkil düşüncenin izlerini taşıdığından, bu rollerde kadının yer alıyor olması durumunda ayrıca "kadın" kelimesi de kullanılmaktadır (kadın doktor, kadın hakim... gibi); hâlbuki erkekler söz konusu olduğunda böylesi bir belirteç kullanılmamaktadır (Güngörmüş Erdem, 2015: 98).

Kadının evliliği ile edindiği bu yeni kimlik, evlilik süresinde taşıyacağı ve geçmişten getirdiği rol ve kimlikleri de dönüştüreceği bir kimliktir. Kadının evlilik sürecinden sonraki

kimliği; ailesinin konumu, eğitim durumu, sosyal konum, ekonomik durum ve sosyal ağlar gibi kimlik edinim araçları, eşinin ve eşinin ailesinin konumuyla da birleşerek yeniden üretilir. Bu durum erkek için de nispeten geçerli olsa da ataerkil toplumlarda kadınlar için belirleyicidir. Her ne kadar bireylerin aile hikâyeleri kendi akışıyla şekillense de toplumsal ilişkiler ve yaşanan deneyimlerle çok farklı hikâyelere dönüşebilir. Çocukluğumuzda duyduğumuz hikâyeler zaman içerisinde deneyim hâlinde davranışa yansiyabilir ve anlatılarla farklı biçimlerde aktarılabilir. Bunların başında da aile ilişkileri içerisinde kanıksanan ve yerleşmiş cinsiyet rollerinin yansıdığı deneyimler gelir. Bu nedenle herkesin hikâyesi ve deneyimi farklı bile olsa toplumsal olarak durum ve kavramlara yüklediğimiz anlamlar küçüklüğümüzden itibaren başlar. Kayınvalide, gelin, görümce, elti vs. kavramlara yüklenen anlamlar da böyledir. Foucault da bunu, aile içindeki güç dengeleriyle açıklar. Bu güç dengeleri zamanla ve/veya ilişki biçimleri değiştikçe¹ değişmektedir (Yakalı Çamoğlu, 2017: 10-15). Örneğin Esping-Andersen (2011: 63) tarafından yapılan çalışmaya göre, eğitim düzeyi toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemektedir. Toplumda yer eden cinsiyetçi tutumların değişmesi çok zordur fakat son yıllarda toplumsal değişme süreciyle kadının aile içindeki konumu yavaş da olsa değişime uğramıştır. Bunun temel nedeni eğitim düzeyinin artmasıdır. Değişimin zor olmasının asıl nedeniyse bilinçlerdeki kültürel kalıntılardır. Erkeklik, sürekli toplumsal içerikte başkalarının konumlarının “ne olduğu” hakkında konuşma hakkını elinde bulunduran ve bu sayede kendi sınırlarını belirleyerek konumunu sorgulama dışı bırakan “iktidar konumu”dur (Sancar, 2016: 16).

Buna göre hem bireysel deneyim ve tecrübeler hem de toplumsal kabullerle normlar, cinsiyet rolleriyle beslenerek kadının evlilik yolu ile edindiği yeni rolleri ve statüsüne yüklediği anlamları etkilemektedir. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet rolleri, evlilik yolu ile edinilen statüler, genelde aile içi ilişkileri ve özelde de gelin-kayınvalide, damat-kayınpeder, kayınbirader-damat veya gelin-görümce gibi ilişkileri etkilemektedir.

Toplumsal cinsiyet tamamen toplumun kadına ve erkeğe attığı, yaşamı boyunca farklı şekillerde de olsa onları etkileyecek olan rol, görev ve sorumluluklardır. Toplumsal cinsiyet kaynaklı beklentilerse bireyin, içinde bulunduğu toplumun onu nasıl algıladığı ile ilgili bir kavram olarak nitelendirilir (Akın, Altan, Yıldırım, Aslan, Erdost, Paksoy-Erbaydar, Esin, Coşkun ve Karaca, 2008: 25; Akın, 2007: 1). Toplumsal yapı bütün gibi görünse de yaşanan ilişkiler içerisinde daha kategoriktir (Yakalı Çamoğlu, 2017: 99). Bu durumu toplum içindeki statülerle açıklamak mümkündür ve tabii ki kadının toplum içinde en çok atıfta bulunulan statüsü annelik ve gelinliktir. Bingöl’ün toplumsal cinsiyet ve Türkiye’deki kadınlık üzerine yaptığı bir çalışmada toplumda kadına yüklenen yaptırımların daha genel geçer göstergeler olduğuna ve

¹ Aileye yeni bir bireyin katılması, annelik, işsizlik, çalışma hayatına girmek, eğitim durumunu yükseltmek vs.

kadına yüklenen rollerinse çoğunlukla korunma ve savunma gibi pasif roller içerdiğine vurgu yapmıştır (Bingöl, 2014: 109). Kadının pasif rollerinin aksine, erkekler için kullanılan er, iktidar gibi daha baskın ifadeler; onların daha aktif rollerinin olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkek için belirlediği rollerden oluşur. Ama rollerin hiçbiri birbirinden daha önemli ya da daha değersiz demek mümkün değildir. Bu tip roller, toplum içindeki gruplara da verilebilir ve bu gruplardan en önemlisi ise ailedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kaynağını ve aktarımını da yine, önemli ölçüde aile gerçekleştirir. Bu nedenle aile içi roller, yüklenen anlamlar, söylemler, hikâyeler; cinsiyet eşitsizliğini² oluşturmada da ortadan kaldırmada da kilit role sahiptir.

Aile bağının oluşturulmasının bir yolu olan evlilik kurumunun biçimi, oluşma şekli ve süreci; tarafların rollerine ve sorumluluklarına etki eder. Dolayısıyla evlilik yaşı ve evlilik oranı, bize bireylerin statü ve rol ediniminde aile kurumunun ne kadar önemli olduğu bilgisini verir. TÜİK (2011: 23) evlenme ve boşanma istatistiklerine bakıldığında, tüm dünyada gözlemlenen genel eğilim Türkiye’de de yaşanmaktadır. Buna göre ilk evlenme yaşı artmakta, boşanma hızı evlenme hızına kıyasla daha fazla artmakta ve tüm bireylerin büyük bir kısmı (erkeklerin neredeyse %70,4’ü evlenmekteyken, kadınların %83,4’ü) evlenmektedir. Hem kadın hem de erkek için toplumsal alanda yer alan bazı dinamiklerin değiştiği, bu oranlara bakılarak da anlaşılabilir. Her durumda ve çağda evlilik kurumu önemli görülmektedir. Boşanmaların yüksek olduğu toplumlarda yeniden evlenme oranlarının da yüksek oluşu, bu durumu kanıtlar niteliktedir. Evlilik oranları bize toplumun evliliğe yönelik bakışını vermektedir. Bu çerçevede kadının ve erkeğin aileye ve evlilik yolu ile kurulan bağlara yükledikleri güçlü anlam, statü ediniminde de kaynak olarak belirleyicidir.

Statü ve Rol

Birey veya bireyin içinde bulunduğu grup, birbirlerine karşılıklı olarak çeşitli davranışlarda bulunurlar ve bu tip davranışlar toplumun fonksiyonlarını işaret eder. Bu tip davranışlar karşılıklı olarak kalıplaşmıştır. Linton’a (1936: 113-114) göre statü terimi, kültür terimi gibidir; statünün de kültür gibi kalıplaşmış davranışları vardır ve herkes toplum içinde kendi statüsünü bilir. Statü özel bir kalıba sahip olan pozisyonudur. Her birey birçok statüye sahip olabilir, çünkü her birey birkaç kalıpta farklı rollere sahiptir. Her bireyin statüsü, içinde bulunduğu bütün statülerin toplamıdır. Yani statü, hak ve ödevler topluluğudur ve kişinin hak ve ödevlerinin hepsini kapsar.

² Cinsiyet eşitsizliği: Genelde geleneksel olarak cinsler arasındaki sosyal ayrımcılığa verilen ad.

Rol kavramı fiziksel veya soyut olarak anlaşılabilir. Soyut şekilde tanımlandığında yaşamdaki hak ve görevlerden oluşan özel bir desendir. Roller bir statünün dinamik görünüşünü temsil eder ve ayrılmazlar; yani statüsüz rol, rolsüz de statü yoktur. Rol ve statüler toplumlarda önemli oranda cinsiyete göre şekillenir, cinsiyet rolleri insanlar tarafından öğrenme ve bilişsel mekanizma sayesinde edinilir. Öğrenme yoluyla edinilen bilgiler diğer her şey gibi öğrenilirken, bilişsel öğrenmeyle çocukların bilinçlenmeye başlamasından sonra oluşur. Bu kuram, insanların cinsiyetlerinin farkına varıp cinsiyet damgalı biçimde davranmayı ve cinsiyete dayalı önyargıları öğrendikten sonra tamamlanır (Vatandaş, 2007: 34-35). Kısacası bir statü varsa, rol de vardır ama toplum için kimi zaman önemli olan rolden ziyade statünün ne kadar etkili olduğudur.

Sistem içerisindeyse gruplar arasında bazen bir menfaat ilişkisi söz konusu olabilir; yani bir grup, diğer guruba egemen olma arzusu içerisinde olabilir. Genel olarak toplumdaki insanların çoğu egemen olan grubun menfaatleri doğrultusunda yaşamaktadır. Bu durum bir şekilde topluma mal olur ve zamanla içselleştirilir. Kadın da zamanla, ataerkil toplumlarda erkeğin egemen olma arzusunu kabullenir, bunu ister, hatta başka bir alternatifinin olmadığına dahi inanabilir (Demirbilek, 2007: 17; Vatandaş, 2007: 34). Bu durum Sancar'a göre karşılıklı olarak kurulur. "Erkek egemen toplum" sosyal bağlamları ne olursa olsun her türlü erkeğin bir biçimde yararlandığı bir toplumsal düzendir. Birbirinden çok farklı erkeklik tarzlarının ve her türlü kadınlık hâllerinin merkezinde erkeklerin olduğu bir düzendir bu. Bu düzende kadınların her türlü boyun eğdirilmesinden doğacak çıkar vurgulanır ve aslında farklı erkeklikler arasındaki hiyerarşi ve iktidar mücadelelerine de dikkat çeker (Sancar, 2016: 17). Yine aynı şekilde Bilgili (1993: 26) tarafından yapılan çalışmada ise güç kimin elinde görülürse iktidarın da o olduğu vurgulanır. Burada güç kavramı sadece kas gücü değildir; bu, toplumlara göre ve zaman içerisinde anlam değiştirebilir. Türk ailesinde güç; geleneksel, hukuksal³ ve dinsel olarak erkeğe verilmiş bir ayrıcalıktır. Bunun ne ölçüde ve nasıl kullanılacağına aile biçimi karar verir. Bu konuda önemli olan kriterler; eğitim, meslek, gelir, bireysel özellikler, diğer kişisel becerilerle kır-kent ayrımıdır. Bu çerçevede geleneksel cinsiyet rollerini oluşturan bazı dişil ve eril özellikler bize kadınların daha çok bağımlı, erkeklerin ise genellikle bağımsız olarak sosyalleştiğini söyleyebilir (Öneren, Çiftçi ve Özder, 2014: 328).

Kadının Statüsünü ve Rollerini Etkileyen Unsurlar

Geçmişten günümüze kurumsal işleyişler içerisinde toplumsal cinsiyet rolleri, kadınları ev işi, çocuk bakımı gibi ev merkezli işlerle tanımlarken erkeği ev dışı, gelir getirici işlerle tanımlamıştır (Demirbilek, 2007: 111). Bu nedenle kadına yüklenen roller benzerliklerle birlikte

³ 2001 yılına kadar bkz. Türk Medeni Kanunu

zamanla, toplumlara göre farklılık göstererek dönüşmüş ve yeniden üretilmiştir. Buna rağmen hiçbir toplum için kabul görmüş, mutlak bir aile içi ilişkiler sistemi yoktur. Toplumsal olarak cinsiyete yüklenen görevler, kültürel olarak değişir ve şekillenir. Aslında kadına tanımlanan rollerin çoğu evlilikle birlikte başlar (örn. anne, kadın, eş, gelin, komşu gibi); kimi var olan rollerse değişikliğe uğrar. Kimi roller kadının bağımsızlığını, ekonomik gücünü, toplum içindeki prestijini vs. arttırırken, kimi evliliklerse kadın için ezici olabilir. Hatta evliliklerle edinilen rollerden kimisi kadının akıl ve beden sağlığına⁴ bile etki etmektedir.

Kadının statüsü konusunda, literatürde geçerli olan ayrımı Opprangement ve Apu (1985: 7) yapmıştır. Kadının annelik, eşlik, ev işleri, akrabalık, mesleki, topluluk ve bireylik gibi yedi rolünün bulunduğu belirtilir. Kadının statüsündeki değişimler, bu rollerin içeriğini de etkiler. Öte yandan Çelik ve Şahin'e (2006: 145-147) göre sosyal statü ve roller, biyolojik anlamda belli bir etkileşim içinde gibi görünse de bu etkileşimde büyük ölçüde yönlendirici olan bireyin sosyal konumudur. Toplumun sosyal yapısı, örgüt biçimleri, kültürel değerleri cinsiyet algısını biçimlendirmektedir; cinsiyet algısı ile de bireylere rol ve statüler aktarılmaktadır. Bu durum zaman içinde hayatın günlük akışı hâline dönüşmektedir. Ancak her nasılsa bazen bu durum birden bire değişebilmektedir. Örneğin bazı durumlarda eşler çocuk sahibi olmadan önce daha eşitlikçi, ilk çocuğun dünyaya gelmesiyle geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümüne dönüş eğilimi gösterebilmektedir (Esping-Andersen, 2011: 46).

Kadının eş olma rolü; ataerkil toplumlarda çocuğun ihtiyaçlarının sağlanması ve eşin aile bireylerine yönelik tanımlanmış beklentilerin karşılanması ile tanımlandığı için aile içi yeni roller, bu beklentiler üzerinden ölçülmektedir. Kadınların eve ilişkin sorumlulukları toplum tarafından belirlenen yükümlülüklerdir ki onlar, çoğu zaman evli olmasalar dahi, eve dair işleri (temizlik, kardeş bakımı ve düzen sağlama gibi) içermektedir (Uşen ve Delen, 2011: 133). Kadınlara yüklenen, yine toplumsal olarak en önemli rollerden bir diğeri ise annelik rolüdür. Annelik rolü; çocuk doğurma, büyütme, çocuğun yetiştirilmesi, eğitimi hatta bazı toplumlarda çocuğun evliliğini dahi kapsamaktadır.

Kadının rol ve statüsünü etkileyen çocuk sahipliği, Moursund ve Kravdal'a (2003: 285-286) göre eğitim ile yakından ilişkilidir. Yakın zamana kadar yapılan çalışmalara göre, köy ve ilçe kadınlarının eğitim durumları, yaşantılarına büyük oranda etki etmiştir. Geleneksel anlamda çocuk bakımı uzun yıllar çocuğun öz bakımı ile sınırlı kalmış ve tek ebeveynle (anne ile) karşılanması beklenmiştir. Rollerini etkileyen en önemli unsurlardan biri yetiştiriliş biçimidir. Bu

⁴ WHO (2009: v-xiii) tarafından dünya çapında yapılan sağlık raporuna göre kadınların sağlık problemlerinin bazıları cinsiyet kaynaklıdır. Aslında bunların en önemlisi akıl sağlığı (depresyon gibi) ile ilgilidir. Bu gibi sağlık sorunlarından kaynaklanan intihar vakalarıyla da karşılaşmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki kimi farklılıklar, insanların hayatları boyunca peşini bırakmayacak bir ayrımcılığın hedefi yapabilir.

biçimi kişi sadece hane içinden almaz, yaşadığı toplum da onu biçimlendirebilir. Buna göre rol ve statüler değişken olabilirler. Zamanla yaşadığı yer, eğitim aldığı kurum, yaptığı evlilik, içine girdiği aile, edinilen meslek, çocuk sahipliği gibi etmenler; kadının rol ve statüsünü değiştirmektedir. Hatta Dedeoğlu'na (2000: 140) göre ifa edilen mesleğin ne olduğu da kadının toplumdaki itibarını/statüsünü etkileyecektir.

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aile İçi Rollerini Belirleme Gücü

Toplumsal cinsiyet, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlandığı ve toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etmek için kullandıkları cinsiyet rollerini anlatan bir terimdir. Toplumsal cinsiyet çalışmalarında cinsler arası eşitsizliğin açıklanmasında üç önemli kaynağı referans alan açıklamalar dikkat çekmektedir. İlki, kültürel bağlamda cinsler arasındaki eşitsizliğin biyolojik farklılıklarla ilişkilendirilmesi ve eşitsizliğin doğa durumuna bağlanmasıdır (Acar-Savran, 2013). Bu yaklaşım günümüzde hem kadını hem de erkeği ikincilleştirdiği ve pasivize ettiği için eleştirilmektedir. İkincisi, cinsiyet rolleriyle toplumsallaşmanın iç içe geçirilmesiyle cinsiyetçi yaşamın yaygınlığı ve bunun normalleştirilmesidir. Üçüncüsü ise toplumsal cinsiyet pratiklerinin çalışma ve aile ilişkileri başta olmak üzere bütün sosyal sistem içerisinde yayılımıdır (Ecevit, Ecevit, Ayata, Gölgelioğlu, Göğüş Tan, Kurdoğlu, Karkıner, Çağlar ve Durakbaşa, 2011: 4). Toplumsal işleyişte cinsler arası eşitsizliğin en görünür olduğu alan iş bölümüdür. İş bölümü kadın ve erkeğin değer üretimine yönelik ayrımını meşruşturmuştur. Diğer bir ifadeyle kadınlar ve erkekler farklı işlerden sorumlu görülmeyle birlikte erkekler sistem içinde asıl “değer”in üretildiği kamusal alanları kontrol eden işlerden kadınlara göre daha fazla sorumludur. Formel sektördeki ücretlendirilmiş emeğe ek olarak hane içerisinde ortaya konulan emek, ikincil vardiya olarak adlandırılmaktadır (Başak, Kınır ve Yaşar, 2013: 7). Feminist yaklaşım emeğin sosyal ilişkiler içerisindeki konumunu incelerken, özellikle aile ilişkilerine ve pratiklere odaklanmaktadır (Dedeoğlu, 2000: 139). Bu çerçevede **ev işinin değersiz** olarak görülmesi, bu işlerin elle tutulur olmaması ve çabuk tüketilmesi, doğal ve yeniden üretim alanı üzerine kurulması ile “görünmez” hâle gelmiştir (Acar Savran ve Demiryontan, 2012: 10-15). Buna bağlı olarak var olan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kültürel birtakım çatışmalar (gelin-kaynana/gelin-görümce) ile birlikte pekiştirilmektedir. Bu durum sosyal ilişki biçimlerinin güç ilişkileri çerçevesinde örülmesine neden olmakta, aynı zamanda normalleştirilmekte ve zaman içerisinde ise yeniden üretimine destek verecek şekilde kurumsallaşmaktadır.

Cinsiyetçi ideolojilerin toplumsal yaşamda görünür olma biçimleri çok çeşitlidir. Bunun içerisinde kadınların pratikleri ve söylemleri de yer almaktadır. Bu bağlamda cinsiyetçi

söylemler yeniden üretilmekte ve toplumsal eşitsizliklerin sürdürülmesine neden olmaktadır (Yazgan, Yüceşahin ve Atila Demir, 2017: 191). Örneğin kadının iş gücüne katılımı ile boşanma arasındaki ilişki, farklı iki perspektifle incelenmiştir. Kadının işgücüne katılımının boşanmayı arttırıcı etkiye neden olduğuna yönelik cinsiyetçi söylem yerini, kadınların çalışma yaşamında bulunmasının evlilikle ilgili kararsızlıkları azalttığı yönündeki söyleme bırakmıştır. Son olarak kadının kazancını ailesiyle paylaşmasının ise boşanma olasılığını azalttığı yapılan çalışmalarla vurgulanmıştır. Ancak birçok çalışmada kadının ev dışı, ücretli bir işte çalışmasının aile içi rolleri olumsuz etkileyeceği söylenerek cinsiyetçi aktarım yeniden üretilebilmektedir (Atila Demir, 2014: 38; White, 1990: 908). Bu çalışma, genelde eleştirel bir yaklaşımla aile içi rollerin neler olduğunu; özelde ise gelin-görümce arasında kadınlara özgü cinsiyetçi söylemlerin nasıl üretildiğini ve bu söylemler aracılığıyla toplumun ezici gücünün nereden beslendiğini tartışmaktadır.

Araştırmanın Metodu

Araştırma, söylem analizi yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. Söylem analizi, cümlelerin yapısal sınırlarını aşarak metnin altındaki anlama odaklanır. Bu analiz, metinde yer alan temsilleri açığa çıkararak bunların ideolojilerle olan ilgisini kurma odaklı çalışır. Söylem terimi, alan yazınında sıklıkla kullanılmasına rağmen farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Söylem analizi cümlelerin yapısal sınırlarını aşar; dilin ve kurallarının cümle ötesindeki metnin altında yatan bilinci arar. Metnin yapısının ötesindeki (veya alt metindeki) anlamlara odaklanır. Bu yöntemle metinde yer alan temsiller ortaya çıkartılarak temsillerin ait olduğu ideolojik yapıya ulaşılabilecektir (Akar-Martı, 2015: 242). Kısacası bir söylem, söylenenin ötesinde toplumsal bağlam içindeki dil kullanımınıdır; bunun derinlemesine anlamına söylem analizi sayesinde ulaşılır (Richardson, 1996; Arkonaç, 2014: 158-160).

Bu çalışmanın temsiliyet iddiası yoktur. Ancak görüşmeciler belirlenirken bazı ölçütler dikkate alınmış ve amaçsal örneklem tercih edilmiştir. Kadınların çalışıp çalışmıyor oluşları, yaşları ve evlilik süresi ile çocuk sayılarına kadar birçok farklı unsuru içeriyor olmalarına dikkat edilmiştir. Çalışmada belli bir parametreyi öne çıkartacak bir oran temsiliyeti söz konusu olmasa da araştırma, yapılacak diğer çalışmalara ilham olabilmesi açısından önemli görülmektedir. Çünkü bu yönü ile çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle, belli parametrelere ayrıca odaklanılabilecek çalışmalar da yapılabilir. Bu çalışmada araştırmaya katılan gelin ve görümce kimliğine sahip bireylerin birbirlerini, rolleri üzerinden nasıl algıladıkları; söylemlerin içerikleri ve içeriğin ötesindeki anlamlar incelenerek analiz edilmiştir. Aile içindeki roller arası güç ilişkilerinin nasıl inşa edilmiş olduğu ve sonrasında nasıl yeniden üretildiği tartışılmıştır.

Çalışmanın yaklaşım biçimi fenemolojiktir⁵. Ele alınan konu sadece gözlemlenerek değil aynı zamanda “anlama ve yorumlama” ile de incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, nitel analiz tekniklerinden yarı yapılandırılmış araştırma soruları kullanılarak mülakat yapılmış ve bu yolla konunun derinlemesine incelenmesi mümkün kılınmıştır. Böylece görüşülen kişilerin algıları, yaşam deneyimleri ve konuyla ilgili yorumları ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

Çalışma, hem “gelin” hem de “görümce” kimliğine sahip bireylerin katılımı ile oluşturulmuştur. Bu katılımcıların gelin ve görümceler olarak tanımlanmasının, eşitsiz yapılandırılmış cinsiyet rollerinin de onaylanması anlamına gelebileceği dikkate alınarak bu kimliğe vurgu yapılmıştır. Ancak katılımcıların söylemlerine müdahale edilmeyeceğinden söylemler olduğu gibi yansıtılmıştır.

Bulguların Analizi

Araştırmanın iki boyutu bulunmaktadır. İlk boyutu içerik analizi olarak tanımlanmıştır. İçerik analizinde, görüşmecilerin görüşme boyunca kullandıkları ifadeler ve tanımlamalar, konuya göre bir tabloya dönüştürülmüştür. Daha sonra metnin ötesindeki anlama ulaşma amacıyla eleştirel söylem analizi yaklaşımı uygulanmış; ilgili konu ve tanımlamaların ötesindeki anlamlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre özellikle gelin-görümce kimliğinin ne olduğu, rol ve sorumluluklarının nasıl tanımlandığı/nasıl olması gerektiği konuları, söylemlerin önce aile ilişkilerini, daha sonra da toplumsal ilişkileri nasıl belirlediği tartışılmıştır. Aşağıda görüşmecilerin özellikleri ve yapılan görüşmelerin kısa sonuçları yer almaktadır.

⁵ Görüngü bilimi

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Gelin Kimliğine Sahip Bireylerin Görümce Kimliğine Yönelik Algısı

	Yaş	Evlilik Türü	Çocuk Sayısı	Evlilik Yılı	Eğitim	Meslek	Çalışma Yılı	Gelir Düzeyi	Yaş Farkı	Medeni Hal	Anne Hayatta mı?	Erkek Kardeşe Bakış	Geline Bakış	Aile İlişisine Karışma durumu	
Yorumcu 1	47	Görücü Usulü	3	22	Üniversite	Öğretmen	5	İyi	10 K.	E.	E.	Olumlu	Olumlu	E	
Yorumcu 2	43	Anlaşarak	2	15	Lise	Çalışmıyor	-	İyi	15 K.	E.	E.	Olumlu	Olumlu	H.	
Yorumcu 3	45	Anlaşarak	-	-	Yüksek Lisans	Öğretmen	4	İyi	9 K.	B.	E.	Olumlu	Olumlu	H.	
Yorumcu 4	50	Anlaşarak	2	27	Lise	Çalışmıyor	-	İyi	20 K.	E.	E.	Olumlu	Olumlu	E.	
Yorumcu 5	40	Görücü Usulü	1	6	Üniversite	Öğretmen	15	İyi	Yok	E.	E.	Olumlu	Olumlu	H.	
Yorumcu 6	32	Anlaşarak	1	9	Doktora	Akademisyen	11	Çok İyi	4 K.	E.	E.	Olumsuz	Olumlu	H	
Yorumcu 7	31	Anlaşarak	1	8	Yüksek Lisans	Akademisyen	8	İyi	6 K.	B.	-	-	-	-	-
Yorumcu 8	36	Anlaşarak	2	13	Yüksek Lisans	Akademisyen	9	Çok İyi	7 B.	E.	E.	Olumlu	Olumsuz	E.	
Yorumcu 9	34	Anlaşarak	2	5	Orta	Aile işi	10	Orta	7 B.	E.	E.	Olumlu	Olumlu	E.	
Yorumcu 10	32	Görücü Usulü	1	17	İlkokul	Çalışmıyor	-	Orta	9 B.	E.	E.	Olumlu	Olumlu	H.	
Yorumcu 11	33	Anlaşarak	-	5	Lise	Muhasebeci	12	Orta	6 B.	E.	E.	Olumsuz	Olumsuz	E.	
Yorumcu 12	60	Görücü Usulü	3	1979	Ortaokul	Çalışmıyor	-	İyi	4 B.	B	H	Olumlu	Olumlu		
Yorumcu 13	30	Anlaşarak	1	5	Lise	Çalışmıyor	-	İyi	9 K.	E.	E.	Olumsuz	Olumsuz	E.	

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Görümce Kimliğine Sahip Bireylerin Gelin Kimliğine Yönelik Algısı

	Yaş	Evlilik Türü	Çocuk Sayısı	Evlilik Yılı	Eğitim	Meslek	Çalışma Yılı	Gelir Düzeyi	Yaş Farka	Medeni Hal	Anne Hayatı mı?	Görümce Etkisi	Aile İlişisine Karışma	Ev İşlerine Erkeğin katılımı
Yorumcu 1	38	Anlaşarak	2	18	Lise	Çalışmıyor	-	Orta	10 B	E.	E	Yüksek	E	
Yorumcu 2	31	Görücü Usulü	1	4	Üniversite	Öğretmen	6	İyi	15 B.	E.	E.	Orta	E.	Var
Yorumcu 3	36	Anlaşarak	1	8	Yüksek Lisans	Sosyolog	4	İyi	9 B.	E.	E.	Orta	E.	Var
Yorumcu 4	35	Anlaşarak	1	13	Lise	Esnaf	3	İyi	13 B.	E.	E.	Düşük	Y.	Var
Yorumcu 5	40	Görücü Usulü	2	12	İlkokul	Çalışmıyor	-	İyi	-	E.	E.	Düşük	H.	Yok, sadece Çocuk b.
Yorumcu 6	28	Anlaşarak	-	1	Üniversite	Özel	4	İyi	4 B.	E.	E.	Düşük	H.	Eşit
Yorumcu 7	-	-	-	-	-	Çalışmıyor	-	-	-	-	-	-	-	-
Yorumcu 8	50	Anlaşarak	1	15	Üniversite	Muhasebeci	25	Çok İyi	13 K.	E.	E.	Yüksek	E.	Yok
Yorumcu 9	45	Anlaşarak	4	25	İlkokul	Çalışmıyor	-	Orta	11 B.	E.	H.	Düşük	H.	Sadece çocuk bakımı
Yorumcu 10	45	Anlaşarak	3	23	İlkokul	Çalışmıyor	-	Orta	13 B.	E.	H.	Yüksek	Artık y.	Yok
Yorumcu 11	35	Anlaşarak	2	5	Lise	Muhasebeci	12	Orta	6 B.	E.	E.	Orta	E.	Var
Yorumcu 12	63	Anlaşarak	2	38	Üniversite	Öğr.	40	İyi	3B.	E.	H.	Yüksek	E.	Çocuk bakımı
Yorumcu 13	43	Anlaşarak	3	15	Ortaokul	Çalışmıyor	-	İyi	13 B.	E.	E.	-	Olumlu Destek	Çocuk bakımı

Araştırma hem görümceye yönelik algı düzeyinde hem de geline yönelik algı düzeyinde belli başlıklarla sınırlandırılmıştır. Görümce kimliğine yönelik algıyı ölçebilmek için üç temel başlık kullanılmıştır. Birincisi, görümceye yönelik tanımlamadır. Bu tanımlama daha çok "müdahale eden" olarak kurulmuştur. İkincisi toplumsal cinsiyete yönelik kalıp söylemlerdir. Kişinin farkında olarak veya olmayarak görümcülerinin kendisini değerlendirme düzeyinin ve onları değerlendirme çerçevesinin, daha çok geleneksel cinsiyet rolleri çerçevesinde yapıldığı tespit edilmiştir. Üçüncüsü ise ötekileştirme boyutudur. Gelinlerin görümcülerini çeşitli yönleri ile "kendilerinden olmayan" olarak gördükleri ve bu yönleri göre tavır aldıkları tespit edilmiştir.

Gelin kimliğine yönelik algıyı tanımlamada ise ilk olarak görümcülerin gelinliği nasıl ifade ettikleri irdelenmiştir. İkinci olarak geleneksel cinsiyet rollerinin bu tanımlamalarda nasıl rol oynadığı incelenmiştir ve son olarak da yine görümcüleri göre geline yönelik sorumlulukların neler olduğu konusu irdelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede bulgular aşağıdaki gibi analiz edilmiştir.

Görümce Kimliğine Yönelik Algıyı Oluşturan Süreçler ve Cinsiyet Rollerinin Aktarımı

Bu başlıkta gelinler ile yapılan görüşmeler sonucunda görümcüleri yönelik algı ve geleneksel cinsiyet rollerinin bu algıyı oluşturmadaki etkisi incelenmiştir.

"Görümce" Kimliğine Yönelik İzlenimlerin Tanımlanması

Katılımcıların birçoğunun görümce kimliğine yönelik algılarında negatif unsurlar görülmektedir. Kimi katılımcılara göre, görümcülerin kendilerini kışkırdığı ifade edilmiştir. Burada "kışkırmak" bir durumdan (kardeş olabilir) ötürü kişinin diğeri ile kendini karşılaştırmasının sonucu ortaya çıkmaktadır. Örneğin "gelin"e alınanın aynından kendine veya özellikle ailesine de alınmasını istemek veya "Onun oluyorsa bizim de olsun." gibi ifadelerin kullanılması bu duruma örnek olarak verilmiştir.

Görümce kimliğine yönelik katılımcıların tanımlamalarında da toplumsal cinsiyet rollerinden beklentilerin baskın olduğu görülmüştür.

Katılımcı 1 (47 yaşında, öğretmen):

"Görümcem eşimin bana değer vermesini çok istemez, **kışkıranır**. Hediye almasını çekemez, kendisi kayıncılarıyla çok az görüşür ama benden hep bekler, bencildir..."

Söylemde bencillik olarak ifade edilen, beklenen cinsiyet rollerine uygun sorumluluklar ve kışkıranılan durum ise erkek üzerinden aktarılmaktadır.

Katılımcı 3 (45 yaşında, öğretmen):

“Görümcem anne ve babasını bana karşı etkileyebiliyor. **Sonuçta kızları** hemen ona inanıyorlar. Evli değil ama beni hep başkalarıyla kıyaslar. Olumsuz davranışlarını görmezden geliyorum. **Aslında kıskanıyor...**”

Burada, “sonuçta kızları” ifadesi ile baştan tanımlanmış ve kabullenilmiş bir ayrımın pratikte yer yer yok sayılması da önemli bir husustur.

Katılımcı 2 (43 yaşında, çalışmıyor):

“Görümcem büyüklerle ilgilenmez ve evimize bir şey alındığında hemen tavır koyar. Sanki ortak gibiyiz. Hâlbuki eşimin ayrı işi var. Yine **de müdahale edip anneme de aynısından al der...**”

Katılımcı 12 (63 yaşında, öğretmen):

“Görümcelik yapmadığım için gelinle aram iyi.”

“**Görümcelik yapmak**” gelin ve görümce tarafından hatta toplum tarafından olumsuzluk çağrıştıran ama yine de “işin doğası” kabul edilmiş bir durum olarak tanımlanmıştır. Bunun ne anlama geldiği sorulduğunda “buyuran” ve “karışan” sıfatları dikkat çekmektedir. Görümce olmak buyurmayı ve karışmayı meşrulaştırıyormuş gibi tanımlansa da her durumda olumsuz anlam ifade etmektedir.

Katılımcı 13 (30 yaşında, çalışmıyor):

“Görümcem aile içi **konularımıza dâhil olur** ama daha çok yapıcıdır. Devamlı yemeğe çağırırlar, gelirken yemek getirirler...”

Yukarıdaki örnekler, evlilik ile kurulan bağların tanımlanmasının çoğunlukla ve sıklıkla cinsiyet rollerine göre belirlendiğini, olumlu-olumsuz tanımlamaların bu rollere uygunluk çerçevesinde yapıldığını göstermektedir. Aynı zamanda “görümcelik” toplum için eril diye nitelendirilen erkeğin statüsünden kaynaklanan ve bazı istekleri meşru hâle getirebilen bir hak olarak anlaşılmaktadır. Görümcelik kurumu “ara bulucu”, “paylaşımçı” yönü ile de değerlendirilmekte ve bu durumun aile içi ilişkilere olumlu olarak yansıdığı ifade edilmektedir. Yukarıdaki örnekte görümcenin aile içi konulara olumlu olarak “dâhil olmak” kavramı ile anlatılması önemli bir vurgudur.

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algıyı Belirleme Gücü

Evlilik yolu ile kurulan ilişkilerde cinsiyet rolleri, beklentileri etkilemekte hatta çoğu durumda en önemli belirleyici olarak tanımlanmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi yeni kurulan akrabalık bağlarında evlilik öncesi deneyimler, aktarımlar ve beklentiler; ilişkilerin

çerçevesini çizmekte en önemli faktör olarak görülmektedir. "Gelin"- "görümce" ilişkisinde olduğu gibi bireylerin birbirlerine yönelik beklentileri aslında toplumsal cinsiyet aktarımında edinilen bilgiler ile yapılmaktadır. Bu durum çocuğa sahip olup olmamaya göre belli ölçülerde farklılaşabilmektedir. Ancak yine de gelin-görümce etkileşiminin ve beklentilerinin merkezinde, geleneksel cinsiyet rollerinin belirleyiciliği hâkimdir.

Katılımcı 12 (60 yaşında, çalışmıyor):

"Görümcem hiçbir zaman bana sıcak davranmadı. **Hep işlerini yaptım.** Annelerine **baktım,** takdir etmedi. Çocuklarına **bakma, ailesinin işlerini yapma** gibi çok beklentisi oldu benden."

Burada bahsi geçen "ev işi" ve "bakım hizmetleri" katılımcıda "gelin" rolüne göre yapılmış bir eylem olarak görülmekle birlikte, aynı zamanda bu eylemlerin takdirle sonuçlanmasına yönelik bir beklenti de oluşturmuştur.

Katılımcı 10 (32 yaşında, çalışmıyor):

"Eşimin ailesi, aile içi sorunlarımızdan haberdar olmaz. Olsa görümcem beni bile döver..."

Görümce kimliğindeki belirleyicilik ve toplumsal beklenti, gücünü erkek kardeşten almaktadır. Bu meşruiyet, gelin rolüne sahip kişinin kardeşinin sahip olduğu-olabileceği bir hak değildir. Sosyalleşme sürecinde aktarılan cinsiyet rollerinin bir uzantısıdır. Bir yandan görümcenin aile içindeki statüsü, onun rollerine etki edebilmektedir. Diğer bir yandansa gerek gelinin görümce tanımlamaları gerekse de görümcenin tanımlamalarında; genelde cinsiyet rolleri, özelde ise aile içi iş ve görev dağılımları oldukça belirleyicidir.

Katılımcı 11 (33 yaşında, muhasebeci):

"Eşimin ailesinden memnun değilim. Zor zamanlarımızda yanımızda olmadılar. **Paraları var ama çok yardım etmediler.** Çocuğum olmadığı için beni suçluyorlar. Görümcemle de en fazla para ve borçlarımız konusunda tartışıyoruz..."

Yukarıdaki örnek, toplumsal değişme sürecinde aile ilişkilerinde gözlemlenen bir çelişkiyi açığa çıkarmaktadır. Geleneksel geniş ailenin ekonomik işlevi, çekirdek aileye geçişle birlikte azalmıştır. Çekirdek ailede evlenen eşler bir yandan aile büyüklerinden bağımsız bir aile oluşturmayı hedeflerken, bir yandan da geleneksel ekonomik işlevlerin devam etmesini beklemekte ve hatta bunu bir sorumluluk olarak aile büyüklerine yükleyebilmektedir. Hâlbuki ekonomik birliktelik rol ve sorumluluklara da yansiyabilmektedir ancak bu eşler tarafından bir müdahale olarak yorumlanmaktadır. Kısaca bu durum, aile büyüklerinden beklenen ekonomik beklentilerin evlilik sonrası da sürdüğü durumlarda çelişki ve çatışma üretmektedir. Çoğu durumda bu beklentiler, genç çiftlerin eğitim düzeyleri ile de farklılaşmamaktadır.

Katılımcılar eş ilişkilerine görünce kimliğinin etkisinin ilk yıllarda daha fazla olduğunu, zamanla bu etkinin azaldığını belirtmişlerdir. Zaman içerisinde yüz yüze ilişkilerde de mesafe olmaktadır. Evlenirken erkeklere ve erkeğin ailesine yönelik atfedilen erklik, ilk yıllarda çok daha yüksekken sonraları düşüş eğilimi göstermektedir. Örneğin, evliliğin ilk yıllarında erkek ailesiyle daha sık görüşülürken zaman içerisinde bu görüşmelerin niceliğinin ve niteliğinin değiştiği belirtilmiştir. Karı-koca arasındaki güç ilişkisinin azalmasını çocuk sahipliği ile ilişkilendiren katılımcılar olmuştur. Çocuk sahipliği kadını daha fazla eve bağlarken aynı zamanda erkeğin ailesine karşı da bağımsızlaştırabilmektedir.

Katılımcı 3 (45 yaşında, öğretmen):

“Görümce eşimi ilk zamanlar çok etkiledi. Çocuktan sonra anladı, **karıştırıyor...**”

Yukarıda da iddia edildiği gibi ilk yıllarda daha etkin olan görünce kimliği, zaman içerisinde ve çocuk sahipliğiyle azalarak dönüşmektedir. Evlilik yılı, çocuk sayısı, eşlerin eğitim düzeyi ve ekonomik bağımsızlık düzeyleri elbette aile içi cinsiyet rollerine ve bu rollerin aktarımına etki etmektedir. Ancak sayılan hususların dikkatle bakıldığında özellikle evlilik yolu ile edinilen rollere yönelik ilk süreçteki tutumlara ve beklentilere çok da etki etmediği görülmektedir. Örneğin bu çalışmada da görüldüğü gibi eğitim ve gelir düzeyi ne olursa olsun genellikle toplumdaki kayınvalide (kaynana) ve görünce algısı benzerdir. Buna karşın ilişki biçimi ise bu değişkenlere göre farklılaşabilmektedir. Özellikle eğitim düzeyi, çalışma durumu, çocuk sahibi olma ve evlilik yılı gibi hususlar, etkileşim biçimine etki etmektedir. Ancak bunu net olarak görmek için daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Aile İçi İlişkilerde Etkisizleştirme Stratejileri

Gelin olarak bir aileye giren katılımcıların, görünce rolüne sahip kişileri daha açık biçimde ötekileştirdikleri görülmüştür. Görümcelere, eşler ve hatta kayınvalidelerden daha farklı ve daha haricî tanımlamalar yapılmış; görümceleri dikkate alma düzeyi de buna göre değişmiştir. Bu durum, çatışmalar yaşansa bile görümcenin kayınvalide kadar etkili ve önemli görülmediği sonucunu doğurmuştur. Buradaki ötekileştirme, evliliğin ilerleyen zamanlarında gerçekleşmektedir.

Katılımcı 7 (31 yaşında, akademisyen):

“Görümcem benimle ilgili olumsuz bir şey yansıtmaz. Yansıtırsa da **kimse dikkate almaz** ya da körü körüne inanmazlar. Evin en küçüğü, bu yüzden çocuk muamelesi görüyor. Ciddiye alsalar büyük kıyametler koparabilir **ama beni etkileyebileceğini sanmam...**”

Katılımcı 6 (32 yaşında, akademisyen):

“Görümcemle sorun yok ama mesafeliyiz, aile işlerimize karışamaz. Çok anlaştığımız konu da yok...”

Ötekileştirme ile kastedilen etkisizleştirme ve öteki olarak (kendi aileleri dışında) tanımlamadır. Bazı durumlarda ailede gelin kimliği ötekileştirilebilmekte ve geniş aileyi ilgilendiren konularda erkeğin ailesi gelin kimliğini konuların dışında tutulabilmektedir. Bazı durumda ise örneklerde de görüldüğü gibi gelin, görümce kimliğini öteki olarak tanımlamakta ve rahatsız edici durumlarla karşılaşsa bile etkilenmediğini söylemektedir. Görümcenin müdahale etmesi, belli bir süre meşru olarak tanımlansa da zaman içerisinde kabul edilmemektedir.

Katılımcı 4 (50 yaşında, çalışmıyor):

“Görümcemin durumu iyi. Benim de iyi. İşlerimizde ayrı zaten o yüzden bir sorun yok...”

Gelin Kimliğine Yönelik Algıyı Oluşturan Süreçler ve Cinsiyet Rollerinin Aktarımı

Bu başlıkta görümce kimliğine sahip kişiler ile yapılan görüşmeler sonucunda gelin kimliğine yönelik algı ve geleneksel cinsiyet rollerinin bu algıyı oluşturmada etkisi incelenmiştir. Gelinin güzelliği, giyim tarzı, güzel yemek yapması gibi hususlar önemli bir gösterge olarak görülmektedir. Gelinden hem ev içi işlerdeki hem de bedenine yönelik beklentiler, onu daha çok nesneleştirmektedir.

Katılımcı 8 (50 yaşında, muhasebeci):

“Gelinimiz **çok güzel yemek yapar, güzel bir kızdır**. Misafirlğe gidince sıcak karşılar. Ama düzensizdir. Abimi de çok azarlar, ama severim...”

Yukarıdaki gelin kimliğine yönelik tanımlamanın cinsiyet rolleri çerçevesinde yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle önemli bir örnek olarak gösterilebilir. Gelin kimliğine yönelik olumlu tanımlamalar güzellik ve ev işleriyken, olumsuz özellikler ise ev içi rollerin yeterince karşılanamamasıdır.

Katılımcı 10 (45 yaşında, çalışmıyor):

“...**kardeşimi sevmiş, onu mutlu ediyor, evi ile ilgili.** Bazen bizimle beraber olmak istemiyor, hoş karşılıyorum. Benden de gelin olarak iş, çocuk bakımı, eşime karşı hürmet, her şey bekleniyor. **Kölelik** gibi...”

Katılımcı 10, geline yönelik tanımlamaları yaparken kendisinden de toplum için gelinliğe yaraşır rollerin beklendiğine vurgu yapmaktadır. Hatta bu süreci köleliğe benzeterek kimi durumlar için gelinlik mertebesinin ne kadar vahim bir işleyişinin olduğuna da değinmiştir. Aynı zamanda geline yönelik algılar ve beklentiler daha çok kardeşle olan ilişki düzeyiyle de tartışmaya sunulmalıdır. Yine dikkat edilmesi gereken başka bir nokta da toplumsal değişme sürecinde, özellikle geniş aile üyelerinin aileye yeni katılan bireylerin üzerindeki belirleyiciliğinin azaldığı gerçeğidir. Mühim olan çekirdek aile ilişkisinin amacı doğrultusunda ilerleyip her iki tarafın da mutlu olmasıdır. Fakat eşler arası olumlu ve olumsuz ilişki, geniş aileye de tesir edecektir. Dolayısıyla görümcenin, eğer kardeşi mutlu ise, sorun etmiyorsa kendi ile ilgili bir beklentisinin olmadığı sonucuna varılabilir.

Katılımcı 9 (45 yaşında, çalışmıyor):

“Gelinimiz evine bağlı. **Ama kendi ailesine de bağlı.** Annesi çok konuşuyor ama problem yok kardeşim aldırıyor...”

Katılımcı 4 (35 yaşında, esnaf):

“Bazen biz yokmuşuz gibi davranıyor, **umursamıyor, ona kızyorum** ama yine de severim. **Kardeşime ve çocuklara iyi bakıyor...**”

Katılımcı 9’un ifadesinden de anlaşıldığı gibi aileye bağlı olmak (ama özellikle erkeğin ailesine) kadın için bir erdem olarak tanımlanmaktadır. Ancak, kadının kendi ailesine bağlı olması, olası riskleri de taşımaktadır.

Aile İçi İlişkiler Yolu ile Cinsiyet Rollerinin Aktarılması

Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi geline yönelik olumlu tanımlamaların dahi cinsiyet rollerine atıf yapılarak dile getirilmesi dikkat çekicidir. Cinsiyet rollerine uygun düşmeyen durumlar “yetersizlik” olarak tanımlanabilmektedir.

Katılımcı 2 (43 yaşında, çalışmıyor):

“Eve arada sırada ücretli yardımcı alırım. Görümcem **sen ne güne duruyorsun kendin yap** der. Ne yazık ki eşimi de etkiler...”

Katılımcı 2 (31 yaşında, öğretmen):

“Gelinimiz çok titizdir. Takıntılı gibi. Çalışıyor. Evde düzenlidir. Çalışmasa da değişmezdi herhâlde, programlıdır, temizdir. Bize hep saygılıdır. Sevdiğim yönü bu. Kardeşim de gelinin istediklerini yapar, getir götür işlerini... Tabii **bir kadın gibi çok koşturamaz, iş anneye düşüyor daha fazla...**”

Katılımcı 13 (43 yaşında, çalışmıyor):

“Gelin ailemize uygun değil. Daha çok küçük. **Temizlik, örf, âdet bilmiyor. Sorumsuz biridir...**”

Katılımcı 1 (38 yaşında, çalışmıyor):

“Gelinimiz iyidir. Severim kendisini. **Kardeşime iyi davranır. Çocuklara iyi bakar. Düzenli ve temizdir. Güler yüzlüdür.** Evine gittiğimizde bize surat yapmaz...”

Geline yönelik algıların oluşumunda ve aileye uygunluğu tartışmalarında belirleyici kriter, kadına yönelik cinsiyet rolleri ile ilişkilidir. Gelin bu rollere uygunsa aileye de uygun olarak görülmektedir. Bir diğer önemli nokta ise tüm yorumların ve söylemlerin, gelin ve görümcenin birbirlerine yönelik algı ve beklentilerinin aslında öğrenilen ve aktarılan roller çerçevesinde yapılandığı; bunun dışına çıkan (arkadaşlık gibi) örneklerin az olduğudur. Her iki tarafın da birbiri ile ilişkisi mecburi ilişkiler gibi görülmektedir: Kendilerini gelin ya da görümce olarak toplumun onlara yüklediği donanımlarla birlikte düşünüp ilişkilerini yürütürler. Fakat toplumun bu tip dayatmasına karşın olumlu ilişkiler içerisinde olan aileler de bulunmaktadır. Bunların arasındaki ilişki, yaşadıkları diğer ilişkiye bağımlı olmaksızın devam eden bir ilişkidir.

Katılımcı 8 (38 yaşında, akademisyen):

“Hep kendi sahip olduğu etnik kimliğe övgü ile yaklaşırken, benim milletime laf, çamur atıyor. **Bu gücü nereden alıyor anlamıyorum, kendinde bu hakkı nasıl buluyor...**”

Gelin Kimliğine Yönelik Tanımlanan “Sorumluluk” Biçimleri

Katılımcıların görümce olarak geline yönelik beklentileri, aynı zamanda onların üzerinde olan haklar olarak tanımladıkları görülmüştür. Bu, hak olarak görülen değerlerin başında; aile ilişkilerine müdahil olma, eşine ve evine (temizlik, maddi harcama, ev düzeni vs.) yönelik eylemleri değerlendirme, karşı tarafın veya kendi ailesi ile olan ilişkiler konusunda yorum yapabilme gelmektedir. Bu iktidar ve güç ilişkisi içerisinde olan gelin-görümce ilişkileri; katılımcıların yorumlamalarına göre zamanla seyrelmekte, düzene girmekte veya tamamen bitmektedir.

Katılımcı 12 (60 yaşında, çalışmıyor):

“Her konuda müdahale olabiliyordu. Kaşının üstünde gözün var. Çok pahalı bu çorabı neden aldın? Çok para harcıyorsun? Çok temizlik yapıyorsun...”

Katılımcı 2 (43 yaşında, çalışmıyor):

“Görümcem kendisi eşinin ailesine çok sık gitmez ama **benden hep özveri bekler...**”

Katılımcı 1 (38 yaşında, çalışmıyor):

“Anne- babama gidilmezse görümce olarak karışırım. Annem babam üzülmesin diye yoksa başka karışmam. Bir de fuzuli harcama yaparlarsa uyarırım, boşa para gitmesin diye. Onlar bize karışmaz. Benim görümcem de annesine temizlik yapılacağı zaman ve misafir geleceğinde gidilmezse sorun ediyor...”

Katılımcı 4 (35 yaşında, esnaf):

“Lüzumsuz harcamalarına kızarım, o zaman müdahale ederim.”

Katılımcılardan gelen bazı ifadelerden de anlaşılacağı üzere, görümce algısı toplumda süregelen, önyargılı bir ilişki olan kayınvalide-gelin sorunu gibidir. Burada da bir iktidar ilişkisi vardır. Aile ilişkileri ve güç dengesi zamanla ve şartlara göre değişse dahi evliliğin ilk yıllarında neredeyse herkeste benzerlikler içerebilir. Bu tip ilişkilerde eşitlik söz konusu değildir, aile içi dinamikler cinsiyet rollerinin aktarımında belirleyicidir. Bu ilişkiler gerek evde gerekse işyerlerinde sömürücü niteliği ile etkindir. White’a göre kadınların toplumsal kimlikleri, öncelikli olarak ailedeki konumları ile ilişkilidir. Kız evlat, eş veya anne kimliği “iyi kadın” olarak toplumsal kabulde önemlidir ve bu “iyi kadın”ın aile içinde bir dizi sorumlulukları vardır. Cinsiyet rolleri üzerinden bu sorumluluklar sıralanabilir (White, 2015: 27-28). Gelin kimliğine yönelik tanımlanan beklentiler, şartlar her ne olursa olsun karşılanmadığı kimi durumlarda sorun teşkil edebilir; bu sorun erkeğin tavrına göre aile içi ilişkiye de yansiyabilir.

Katılımcı 8 (36 yaşında, akademisyen):

“Görümcemle en fazla hizmet etme ve arama konusunda tartışıyoruz... Görümcemin beni eşime şikâyet ettiği de olmuştur, kendi aramaz ama ben aramazsam beni aramıyor. Sadece bayramlarda, özel günlerde arıyor.”

Bu ifadede görümce kimliği, aile içi iktidar ilişkilerinde erkeğin kardeşi olmanın da getirdiği meşruiyet araçları ile ayrıcalık sahibi olabilmekte ve bunu sürdürme talebinde bulunabilmektedir. Telefon edilme ya da sevgi, saygı görme gibi beklentiler yoğun olarak görülmektedir. Bunun nedeni de toplumsal yeniden üretim sürecinde cinsiyet rollerinin eşitsiz aktarımıdır.

Sonuç ve Tartışma

Bilinen bir gerçektir ki aile ilişkileri karmaşıktır. Günümüzde ise giderek daha fazla karmaşık hâle gelmektedir. Bunun önemli iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi; değişen cinsiyet rolleri ve aynı ölçüde değişmeyen kültürel beklentilerdir. Diğeri ise kentleşme ve yeni teknolojik gelişmelerin sadece cinsiyet rollerine değil aynı zamanda dayanışma biçiminden çalışma ve evlilik ilişkilerine kadar her noktayı dönüştürmüş olmasıdır. Ancak yine de kültürel gecikme, özellikle kadın-erkek ilişkilerindeki tutum ve beklentilerde çok daha görünürdür. Örneğin günümüzde, kalabalık geniş aileler hele de kentlerde çok az sayıda olmalarına rağmen "gelin" ve "görümce" rollerine yönelik beklentilerin geleneksel geniş ailelerdeki değişimler ölçüsünde olmayışı; elbette hızlı değişim sürecinin de etkisiyle, bazen çatışma ve anlaşmazlıkları doğurabilmektedir. Ve elbette, çalışmada da ortaya konulan aslında çelişen pratikler ve beklentiler de bu çatışmaların birer sonucudur.

Çalışmada kültürel aktarımların, gelin-görümce kimliğine sahip bireylerin birbirlerine yönelik algı ve tutumlarını, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden ele almak hedeflenmiştir. Araştırmaya katılan gelin ve görümce kimliğine sahip kişilerin birbirlerini, rolleri üzerinden nasıl algıladıkları; söylemlerin içerikleri ve içeriğin ötesindeki anlamlar analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu rollerin ne şekilde elde edileceği ve nasıl deneyimlendiklerini ele almak, çalışmamızın ana hedefleri içerisinde olmuştur.

Araştırma iki boyuttan oluşmuştur. İlk boyutu içerik analizidir: İçerik analizinde görüşmecilerin görüşme boyunca dile getirdikleri ifadeler ve tanımlamalar, konularına göre bir tabloya dönüştürülmüştür. Daha sonra metnin ötesindeki anlama ulaşma amacıyla, eleştirel söylem analizi yaklaşımı uygulanmış ve ilgili konu ve tanımlamaların ötesindeki anlamlara ulaşmaya çalışılmıştır. Katılımcılara göre gelin ve görümcenin birbirini nasıl tanımladıkları, birbirlerine bakış şeklinin ne olduğu, rol ve sorumluluklarının neler olduğu konularına cevap aranmıştır. Gelin ve görümce ilişkisi; üslup, tavır, üstünlük, eşitlik, eşitsizlik gibi hususlara çerçevesinde irdelenip özeldeyse aile ilişkilerini bu tarz durumların nasıl etkilediği konusu tartışılmıştır. Gelin ve görümcenin birbirlerine yönelik algısında belirleyici olan, aktarılan cinsiyet rolleri ve beklentilerdir. Bireylerin kişisel deneyim süreçleri ve sosyalleşme aşamalarında edindikleri bilgiler, ilerleyen zamanda rollerine yükledikleri anlamlar ile hayat bulacaktır. Kadınların evlilik öncesi rollerine ilişkin beklentiler oldukça sınırlıdır. Ancak evlilik sonrası edinilen yeni rollere dair beklenti ve yükümlülükler hem çok fazla hem de cinsiyet rollerine dayalı eşitsizliklerle doludur. Kadınların bu yeni yükümlülükleri sadece eş ve evlatlarına yönelik değil, eşin ailesine de yöneliktir. Aynı veya benzer beklentiler, erkeğin evlilik

sonrası edindiği rollerde ya sınırlı düzeyde bulunmakta ya da bulunmamaktadır. Evlilik yoluyla kurulan aile erkeğin ailesinin bir parçası olarak görülmektedir. Bu durum evlilik sürecinde kullanılan “kız almak” ve “kız vermek” ifadelerinde olduğu gibi çeşitli söylemlerle cinsiyet rollerinin aktarımında yeniden üretilmektedir.

Gelin kimliğine yönelik olumlu tanımlamaların dahi cinsiyet rollerine atıfta bulunularak yapıldığı görülmektedir. Cinsiyet rollerine uygun düşmeyen durumlar ise çeşitli biçimlerde negatif olarak tanımlanmaktadır. Özellikle görünce rolüne sahip bireyler, gelinlere yönelik tanımlamalarda bulunurken bireysel ilişki biçiminden ziyade yine gelinlerin toplumsal cinsiyet rollerine uygun beklentileri karşılayıp karşılamamalarına göre değerlendirme yapmışlardır. Öte yandan gelin rolüne sahip bireylerin görümceleri ile ilgili tanımlamalarında ise ötekileştirme ve dışsallaştırma göze çarpmaktadır. Bu yönü ile negatif tanımlamalar daha çok, kendilerinden beklenen durumları değerlendirme merci olarak işlev gördüğü için yapılabilmektedir. Evliliğin geçirdiği aşamalar ve süreçler elbette bu tanımlamalarda etkilidir. Ancak bununla birlikte toplumsal aktarımlar ister istemez bireylerin birbirlerini rolleri üzerinden algılamalarına yol açmaktadır. Bu algılama ise ilk süreçte beklentileri karşılama derecesine göre yapılmaktadır.

Araştırma hem görünceye yönelik algı düzeyinde hem de geline yönelik algı düzeyinde belli başlıklarla sınırlandırılmıştır. Görümce kimliğine yönelik algıyı ölçebilmek için üç temel başlık kullanılmıştır. Birincisi, görünceye yönelik tanımlama. Bu tanımlama daha çok “müdahale eden” olarak kurulmuştur. İkincisi toplumsal cinsiyete yönelik kalıp söylemlerdir. Kişinin farkında olarak veya olmayarak görümcelerinin kendisini değerlendirme düzeyinin ve onları değerlendirme çerçevesinin, daha çok geleneksel cinsiyet rolleri çerçevesinde yapıldığı tespit edilmiştir. Üçüncüsü ise ötekileştirme boyutudur. Gelinlerin görümcelerini çeşitli yönleri ile “kendilerinden olmayan” olarak gördükleri ve bu yönere göre tavır aldıkları tespit edilmiştir.

Elbette çalışmada da belirtildiği gibi evlilik yılı, gelin ve görünce arasındaki yaş farkı, kayınvalidenin hayatta olup olmaması, kadının ailesinden gelen ekonomik yardım veya onların eğitim durumu, erkeğin ailesinden ekonomik destek görüp görmeme gibi birçok faktör bu algıyı etkilemekte, değiştirmekte ve bazı durumlarda keskinleştirmektedir. Örneğin özellikle ilk yıllardaki “...sen küçüksün, anlamazsın...” gibi ifadeler ile yönlendirme, yardım olarak gösterilebilmektedir.

Bunun yanında uzun süreli (20 yıl ve üzeri) evliliklerde gelin-görümce ilişkisinin daha sorunsuz (bazı durumlarda dostane) yapılandığı görülebilmektedir. Ancak tüm bu veriler, daha ayrıntılı araştırmaya gereksinim duymaktadır.

Aile içi ilişkilerin biçimi, süreci ve değişimi ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışma sürecinde de görülmüştür ki toplumumuzdaki aile yapısında oldukça baskın bir rol üstlenen gelin-kaynana ilişkilerine dair çalışmalar sınırlıdır. Elbette toplumsal bir sorun olarak tanımlanan bu ilişkiler, çok yönlü ve kapsamlı derecede incelenmeye muhtaçtır. Cinsiyet rollerinin kültürel aktarımda eşitlikçi dönüşümü, bu meselelerin çalışılması ile bir derecede sağlanabilecektir.

Summary

Because social relations are shaped by the status and roles that individuals have, marriage relationships and the new roles acquired by these relationships have important influence on identity acquisition process for individuals. Marital bonds do not only effect the spouses but also their families. Within the traditional family structure, each status has a role to be played, and these roles are both the carrier and the convertor of gender roles. It is seen that gender roles are reproduced and transformed by two of these roles, the bride and the sister-in-law. As a result of marriage, specifically the social networks of women are largely transformed and rebuilt by society. At the same time, married women also contribute to this transformation by creating a new identity. Accordingly, both individual experiences and social acceptances and norms are fed by gender roles, which in turn affects the new roles and status of women through marriage. In this context, gender roles and the statuses acquired through marriage affect inter-family relations in general and the relationships between the bride and mother-in-law, the groom and father-in-law, the brother-in-law and groom or bride and sister-in-law in particular.

This new identity is reflected in the discourses of people in society. The use of language also affects gender roles and the role of women and men in society. It also affects the perception process of all social interactions.

The research is limited to certain topics, both at the perception level of sister-in-law and at the perception level of the bride. Three basic topics are used to measure the perception towards the identity of sister-in-law. The first one is the definition towards sister-in-law. This definition has been established as more "interfering". The second is the gender-based stereotypes. It is found that the level of self-evaluation and the evaluation framework of their opinions, knowingly or unknowingly, by sisters-in-law are carried out within the framework of traditional gender roles. The third is the marginalization dimension. It is determined that the brides see their sisters-in-law as "marginal" for their various aspects and take an attitude according to these aspects.

What is decisive in the perceptions of bride and sister-in-law towards each other is the transferred gender roles and expectations. Individuals' personal experience processes and information gained during the socialization stages will become concrete with the meanings they attach to their roles in the future. Expectations about women's pre-marital roles are quite limited. However, expectations and obligations about new roles acquired after marriage are full of inequalities based on both gender roles. These new obligations of women are directed not only to their spouses and children, but also to the spouse's family. The same or similar expectations are either limited or absent in the roles of the man after the marriage.

In this study, it is aimed to explain the perceptions and attitudes of the individuals influenced by the roles; “bride” and “sister-in-law” with social gender concept. Research was conducted with discourse analysis approach. It is tried to analyze in the research how people who refer to both the “bride” and the “sister-in-law” identity perceive each other over the status they have, and the situations that go beyond the meanings of the discourses.

The research has two dimensions. The first dimension is was defined as content analysis. In the content analysis, the opinions and descriptions of the interviewers during the interview are summarized in a table according to subjects. Then, in order to reach the meaning beyond the text, a critical discourse analysis was used and thus the relevant issues and definitions and the processes and expectations were tried to be reached. According to the analysis, how the roles and responsibilities are defined/how they should be defined in terms of according to “bride” and “sister-in-law” identities and how these discourses determine social relations and in particular family relations are discussed. According to the results of the study, even if the social relations and practices have changed, the expectations and attitudes about the identity of the “bride” and the sister-in-law” in particular have not changed to the same extent. This has shown that sexist approaches are more common, especially in the acquisition of marital identities.

Kaynakça

- Acar Savran G. (2013). *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Pusula Yayıncılık.
- Acar Savran, G., Demiryontan T. N. (2012). *Kadının Görünmeyen Emegi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Akar, Didar ve Martı, L. (2015). Söylem Çözümlemesi, Nitel Araştırma, Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları,(s. 242-252). Editörler: Fatma Nevra Seggie- Yasemin Bayyurt, Anı Yayıncılık.
- Akın, A. (2007). Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayırıcılığı ve Sağlık, Çağrılı Yazı/Derleme, (s. 1-9). Toplum Hekimliği Bülteni, Cilt 26, Sayı 2.

- Akın, A., Üner S., Altan, Ş., Yıldırım, A.N., Aslan, D., Erdost, T., Paksoy-Erbaydar, N., Esin, Ç., Coşkun, A. ve Karaca, A. (2008).*Kadının Statüsü ve Sağlığı ile İlgili Gerçekler*.Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayını.
- Arkonaç, S. A. (2014). *Psikolojide Söz ve Anlam Analizi- Niteliksel Duruş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Atıla Demir, S. (2014). Amerikan Toplum Yapısında Evliliğin Devamlılığına Etki Eden Unsurlar, (s. 31-42), Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2014, Yıl:2, Cilt:2, Sayı:4.
- Başak, S., Kınır, S. ve Yaşar, Ş. (2013). *Kadının Görünmeyen Emegi: İkinci Vardiya*. Ankara.: ANKA Kadın Araştırma Merkezi.
- Bilgili, A. (1993). Avrupa Topluluğu ile Bütünleşme Sürecinde Türk Aile Yapısı, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık, (s. 108-114). KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I).
- Çelebi, N. (1990). *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumu*. Konya: Sebat Ofset.
- Çelik, C. ve Şahin, İ. (2006).Kadın Dindarlığı: Bir Paradoksun Söyledikleri, (s. 141-166) Toplum Bilimleri Dergisi, Cilt. 1, Sayı. 1-6.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emegi, (s. 139-171). Toplum ve Bilim Dergisi, 86.
- Dedeoğlu, Saniye (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emegi, (s. 139-170). Toplum ve Bilim, 86.
- Demirbilek, S. (2007).Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açısından İncelenmesi, (s. 12-27). Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 44, Sayı: 511.
- Güngörmüş Erdem, N. (2015). *Sanatçının “Annesinin Kızı” Olarak Portresi, Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*. Derleyen: Zeynep Direk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ecevit, Y., Ecevit, M., Ayata A., Gölgeioğlu, Ö., Göğüş Tan, M., Kurdoğlu, A., Karkıner, N., Çağlar, F. İ. ve Durakbaşa, A. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*.Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1304. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Esping A. (2009). *Tamamlanmamış Devrim Kadınların Yeni Rollerine Uymak*,Çev. Selin Çağatay, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Horkheimer, M. ve Adorno, W. T. (2015). *Sosyolojik Açılımlar*. Çev. Mehmet Sezai Durgun-Adnan Gümüş, Ankara: Bilgisu Yayıncılık.
- Linton, R. (1936). *The Study of Man*, (New York D. Appleton-Century Company), An Intoduction, Student's Edition, (<https://archive.org/details/studyofman031904mbp>).
- Moursund, A. and Øystein Kravdal. (Nov. 2003). Individual and Community Effects of Women's Education and Autonomy on Contraceptive Use, *Population Studies A Journal of Demography*, Reviewed work(s) Source: Population Studies, Published by: Taylor & Francis Vol. 57, No. 3, 285-301.
- Opprang, C. K.,.Abu. (1985). *A Handbook for Data Collection and Analysis on Seven Roles and Statuses of Women*, Geneva: International Labor Office.
- Öneren, M., Çiftçi, G. E. ve Özder,N. (2014).Çalışanlarda Kadın İşgücü Algısı, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Journal of the Human and Social Science Researches, Cilt.3, Sayı: 2 – Volume: 3, Issue: 2, 324-358.
- Richardson, T. (1996). Foucauldian Discourse: Power and Truth in Urban And Regional Policy Making. *European Planning Studies*, 4 (3), 279-292.
- Sancar, S., (2016), *Erkeklik: İmkansız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*, İstanbul Metis.
- TÜİK. (2011). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, T.C. İçişleri Bakanlığı, Ankara.
- TÜİK. (2017). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, T.C. İçişleri Bakanlığı, Ankara, ((Erişim: 26.02.2019) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593>).
- Uşen, Ş. ve Delen M. (2011).Eğitilmiş Kadınların Çalışma Hayatına İlişkin Tercihleri, (ss. 127-132). İstanbul Örneği, Kamu-İş; C:11, S: 4.
- Vatandaş, C. (2007).Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı,Sosyoloji Konferanslar Dergisi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul, s. 29-56
- White, J.B., (2015), *Para ile Akraba Kentsel Türkiye’de Kadın Emeği*, çev: Aksu Bora, İstanbul, İletişim Yayınları.
- White K. L. (1990).Determinants of Divorce: A Review of Research in the Eighties, *Journal of Marriage and Family*, (pp. 904-912). Vol.52, No.4.
- WHO. (2009).*Health Women and Today’s Evidence Tomorrow’s Agenda, of World Health Organization Full Report*, World Health Organization.

Yakalı Çamoğlu, Dikmen (2017). *Kaynana Ne Yaptı, Gelin Ne Dedi? Ailedeki Kadınlar ve İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yazgan, P., Yüceşahin, M. M. ve Atıla Demir, S. (2017). "Türkiye'deki Ev İşçisi Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Söylemin Eleştirel Bir Analizi: kadinlarkulubu.com Örneği, (s. 175-207). İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel, Araştırmalar, Yeditepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:1.